

Sveriges försvar – vårt eget ansvar

av överste I. gr Jan Wickbom

Vi lever i en turbulent värld. Sverige utgör för närvarande ett strategiskt vakuum, ett provocerande tomrum, i denna värld.

Redan innan Sovjetunionen föll övergav våra politiker den pragmatiska säkerhetspolitiska ståndpunkten att Sverige skulle sträva efter att stå utanför alla militära konflikter. Man deklarerade att Sverige inte kunde stå neutralt vid konflikter i vårt närområde. Man föreställde sig därvid att Sverige inte var och inte kunde bli så militärt starkt att vi själva skulle kunna hävda vår neutralitet, vår frihet och vårt oberoende. Denna militära uppgift ansågs böra övertas av andra. Den borde, ansågs det, lösas utanför Sveriges gränser av Finland och NATO. Vår militära uppgift skulle då vara att på olika sätt stödja NATO. Detta var en realistisk politik så länge vi själva täckte vårt territorium med en försvarsmakt.

Efter Sovjetunionens fall avvecklades vårt invasionsförsvar. Försvarsmakten ominriktades. Sverige blev ett strategiskt vakuum. I stället för invasionsförsvaret, som var en försvarsmakt, organiserades

internationella insatsförband som är offensiva krigsförband. Dessa skulle kunna förstärka NATO så att vårt territorium – det strategiska vakuumet – inte skulle utsättas för hot. Vi övergick från att ha fört en nationell försvarspolitik till att enbart föra en internationell säkerhetspolitik. Detta var realistiskt så länge USA hade option på militära ingripanden i Europa.

I slutet av 1990-talet visade det sig att även NATO försummade försvarspolitik och i stället blev alltmer aktivt, offensivt inriktat. Samtidigt började konkurrenter till USA om militärt inflytande växa fram. Det var då inte realistiskt att Finland och NATO med stöd av svenska insatsförband skulle kunna och vilja försvara ett svenskt strategiskt vakuum. Men säkerhetspolitiska bedömningar ansågs visa att vi ändå kunde leva med ett sådant. Ett militärt hot mot Sverige ansågs otänkbart. Dock borde vi bistå FN med insatsförband så att FN skulle kunna förhindra att oroligheter i främmande länder utvecklades till krig. Insatsförbanden rekryterades därför främst för fredsbevarande uppgifter.

Katastrofer, kränkningar, terror och kri-

minalitet m m utgör växande politiska hot. Den organisation som man var nödsakad att behålla för att producera insatsförband – fortfarande kallad Försvarsmakten – gavs sådan kapacitet att den tillika kunde lösa dessa inrikespolitiska polisuppgifter. (Det sades att Försvarsmakten skulle hävda rikets territoriella integritet. Men man menade inte att Försvarsmakten skulle kunna försvara Sverige. Det ansågs onödigt.)

Frågan om insatsförbandens beväpning har väckt industripolitiska frågor, som inte genomarbetats.

Enligt den gamla försvarspolitiska värdegrunden skulle alla svenska medborgare ha plikt att försvara landet. Det var tryggt att leva i Sverige. Enligt den nya säkerhetspolitiska värdegrunden skall frivilliga insatsstyrkor i stället sprida fred och säkerhet i världen. Sverige har förlorat sin grundläggande försvarsförmåga. Det har blivit otryggt att leva i Sverige. Försvarsmakten har förlorat sitt intellektuella kapital.

Dessa översiktligt redovisade, grumliga spår för vårt förvars utveckling har inte varit lämpliga för anpassningen av Sveriges försvar till den pågående globaliseringen. Många efterlyser en livligare debatt i försvarsfrågan.

I nedanstående debattinlägg bedöms att globaliseringen kan ske enligt två trender. Den ena trenden – ”från i går” – innebär att nationer fredligt skall samverka i Förenta Nationernas regi. Europeiska Unionen är för Sverige ett delmål. Den andra trenden – ”i morgon” – innebär att världen delas upp i många militärt starka stormaktsblock

som bland annat med maktmedel genomdriver partiella regionala reformer. Sverige kan då fortfarande stå utanför stormaktsblocken men EU tenderar att anslutas till USA. Anpassningen av vårt försvar bör ske i förhållande till båda dessa trender.

Världen från i går

Globalisering

Levnadsbetingelserna på jorden varierar både latitud- och longitudmässigt. Olika levnadsbetingelser har under århundradenas lopp givit upphov till olika praktiska handlingsmönster och olika etiska övertygelser – till olika kulturer. Den globala utvecklingen av kommunikationerna – globaliseringen – medför nu ändrade levnadsbetingelser överallt. Den möjliggör en förut oanad kulturutveckling.

Främst marknadskrafter och migration påverkar de månghundraåriga kulturena. Praktiska handlingsmönster låter sig därvid lättare förändras än etiska övertygelser. Globaliserings problem är hur man skall kunna förändra kulturens praktiska handlingsmönster samtidigt som människorna från etiska utgångspunkter svårligen godtar dessa förändringar.

Globaliseringen borde inte få tas till intäkt för att med våld förändra kulturer. Det skulle leda till nya världskrig. Omvänt borde inte kulturer få tas till intäkt för att förhindra globaliseringen. Det skulle leda till civilisationens sammanbrott. Globaliseringen är inget självändamål, utan den skall användas som ett medel för att lösa de stora problem som mänskligheten nu

står inför: Det brant ökande behovet av och i vissa fall bristen på energi och övriga råvaror, rent vatten, livsmedel m m. Dessa tillgångar är ofta inte tillgängliga där de största behoven finns. Klimatförändringarna ökar problemen.

Problemen måste lösas. Det är Förenta Nationernas grundläggande uppgift. Om globaliseringen fortgår alltför långsamt är risken stor att internationella kulturblock eller stormakter tillgriper militära medel för att lösa problemen. Vi återkommer till detta senare i denna artikel där ”världen i morgon” diskuteras.

Man kan inte ändra en människas etiska/moraliska övertygelse – tro, värdegrund – med tvång eller med snabb övertalning. Praktisk politik kan därför blott ha till mål att samordna människors verksamhet, handlingsmönster, på sådant sätt att det inte strider mot deras etiska övertygelse och – i en demokrati – att man tillåter vissa avvikande etiskt betingade beteenden. I en auktoritär stat tvingar man människorna att handla även mot sin övertygelse. I båda fallen är den praktiska politiken lättare att genomdriva ju etiskt (inte nödvändigtvis etniskt) enhetlig befolkningen är. Dessa handlingsmönster måste förändras på olika sätt och olika fort i olika kulturer/stater därför att levnadsbetingelserna allt framgent kommer att vara olikartade. Detta innebär att marknadskrafter och migration inte kan ges fritt spelrum överallt och samtidigt. I en globaliserande värld drivs förändringar i politiken lättare och säkrare inom små solida nationer än i stora, mångfasette-

rade organisationer. Förändringar måste legaliseras nationellt. Nationen är därför den enhet som även fortsättningsvis bör vara FN:s redskap och globaliseringen underlättas om varje nation är solid. Kulturblock och imperialistiska stormakter skulle kunna polarisera politiken hårdare än vad många små nationer gör. Etiska olikheter inom blocken skulle försvåra successiva förändringar av gemensamma handlingsmönster. Blocken /stormakter skulle kunna lamslå globaliseringen med storkonflikter som följd.

Förenta Nationerna förutsätter att interna handlingsmönster förändras och att interna konflikter löses självständigt inom respektive nation. Konflikter mellan nationer skall lösas med fredliga medel och militärt våld är endast tillåtet i nationens självförsvar. Detta kan sägas vara FN:s värdegrund.

Försvarspolitik

FN:s värdegrund är grund för vår försvarspolitik och för vår försvarsmakt. Försvarsmakten bör därför helt inriktas på att i krig kunna utöva militärt våld för Sveriges självförsvar enligt regeringsformens kapitel 13. Vi skall försvara oss emot det onda. Vi skall agera recessivt. Nya handlingsmönster och ny etik skall inte kunna påtvingas oss med våld. Detta är inte bara en tillåtelse från FN. Det är en skyldighet. Idén om Förenta Nationerna utgår från att varje nation har en egen självständig försvarsmakt. Alla nationer har plikt att kunna försvara sig.

Säkerhetspolitik

FN-stadgan kompletteras med bestämmelser om mänskliga fri- och rättigheter, om folkmord och om brott mot mänskligheten m m. Det är uppenbarligen svårt att internationellt ingripa i sådana interna konflikter enbart med fredliga – polisiära, diplomatiska och ekonomiska m fl – medel. Militärt våld kommer lätt till användning. Enligt FN-stadgan skall militärt våld endast utövas under säkerhetsrådets ledning. Men denna våldsutövning tenderar att anta imperialistiska mönster. Därtill kommer att terrorism utnyttjas som politiskt påtryckningsmedel. Mångenstädes i Väst har militära ingripanden – krig – mot terrorismens källor sanktionerats. Denna utveckling gör att FN överspelas.

Vi bör dock hålla fast vid FN:s säkerhetspolitiska grundprincip, att varje nation skall ha en egen självständig försvarsmakt som försvårar imperialistiska staters militära ingripanden. FN:s säkerhetsråd erbjuder inte tillräckligt skydd och tillräcklig säkerhet. EU gör det inte heller om vi saknar en egen grundläggande försvarsförmåga. Vårt bästa sätt att visa lojalitet inom EU och FN är att bidra med en egen, grundläggande försvarsförmåga. Vi bör också fasthålla vid att terrorism liksom kravaller och storskalig kriminell verksamhet skall bemötas med polisiära åtgärder.

Vi bör i första hand föra en rent egoistisk utrikes/säkerhetspolitik, syftande till att vi inte skall bli indragna i krig. Vår säkerhetspolitik skall inte vara altruistisk. Det är inget annat lands säkerhetspolitik heller. Vår strävan bör dock vara att, om

vi blir anfallna, vårt självförsvar – vår självständiga försvarsmakt – skall kunna få internationellt stöd.

Vi bör också – efter förmåga – medverka i FN:s arbete med konfliktlösningar, men blott på sådant sätt att vi inte stödjer imperialistiska strävanden hos medverkande stormakter. Vi bör inte utgå från att vår kultur med våra begrepp om demokrati är det lämpligaste statsskicket för alla världens nationer. Världen måste få förbli mångkulturell.

Internationella insatser bör göras av speciellt rekryterade och utbildade förband. Dessa skall inte, som Försvarsmakten, försvara sig mot det onda. Insatsförbanden skall kunna angripa det onda om svenska folket och FN så begär. Detta kräver ofta en annan teknik och taktik än Försvarsmaktens. Det kräver också en viss isolationistisk förbandsanda. Insatsförbanden skall i främmande land kunna utföra såväl goda som onda gärningar och de har därvid främst sig själva att lita till. De måste alltid uppträda dominant.

EU-fördraget ses nu över. Vi bör bevaka att vi kan behålla ett nationellt, självständigt ansvar för vår försvarspolitik och för vår säkerhetspolitik. Vår försvarspolitik och vår strategi kan inte regionaliseras enligt EU-modeller. Hela Sverige skall försvaras och vi försvarar blott Sverige. I viss utsträckning kan vår operationsplanläggning dock samordnas med grannländer.

Värdegrunder

I försvarsbesluten kring sekelskiftet redovisades inte någon ny värdegrund, utan

blott operativa bedömanden. Dessa gick ut på att invasionsförsvaret var föråldrat, omöjligt att modernisera och framför allt ansågs det vara onödigt. FN:s krav på nationers självförsvarsförmåga ansågs inte gälla Sverige, därför att Sverige hade ett så förmånligt försvarspolitiskt läge. Invasionsförsvaret, vårt försvarspolitiska instrument, skulle avvecklas. Dess värdegrund – självförsvarsprincipen – ansågs vara obsolet. I stället skulle ett säkerhetspolitiskt instrument, insatsförband, utvecklas. Dessa skulle göra fredsframtvängande eller krigsförebyggande insatser på presumtiva angripares territorium och strida där ”tills hjälpen kommer”. För de invigda stod det sannolikt redan tidigt klart att dessa insatsförband skulle bli en yrkeskår, en stat i staten. Men detta förhållande var politiskt omöjligt att offentliggöra. De blivande insatsförbanden tecknades därför i mycket lösa konturer.

En tydlig värdegrund måste nu formuleras för denna insatsorganisation, om den skall kunna rekryteras. Till en början använde man temat ”modernt”. Invasionsförsvaret sades ha företräts av nostalgiska, utvecklingsfientliga representanter för en gammalmodig försvarspolitik. Man sade sig nu skola göra sig av med denna surdeg. Nu skulle nya insatsförband bestå av framsynt, modernt skolad personal, som skulle strida på helt annat sätt än förr. Men med denna värdering motiverade man bara ”ombeväpnningen” av Försvarsmakten. Det var inte en värdegrund för insatsförband.

Statsmakten behöver motivera den fundamentala ominriktningen från själv-

försvarsprincipen till angreppsprincipen. Detta är inte en ÖB-uppgift. Det är heller inte en regeringsuppgift. Det åvilar riksdagen eller, enligt mångas mening, folket i en folkomröstning. Det är inte sannolikt att folket godkänner en sådan ominriktad värdegrund.

Enligt grundlagen (RF 10:9) kan svensk väpnad styrka under vissa förutsättningar sändas till annat land. En sådan väpnad styrka – ett insatsförband – måste ha en annan värdegrund än en försvarsmakt. Denna värdegrund skulle kunna utarbetas av särintressenter utanför Försvarsmakten och godkännas av riksdagen. Det vore naturligt om dessa särintressenter samordnades och organiserades under Utrikesdepartementet.

Det påstås att insatsorganisationen kan liknas vid ett mynt med dess två sidor: en internationell insatssida och en nationell försvarssida. Detta är en sanning med modifikation. Försvarsmaktens värdegrund kan inte tillämpas utomlands av insatsförbanden. Insatsförbanden kan inte ersätta Försvarsmakten, blott förstärka den. Och det är inte ett nollsummespel. Varje krona som tas från insatsförbanden gör sannolikt mycket större nytta i Försvarsmakten. Försvarsmaktens värdegrund (FN:s värdegrund. /RF kapitel 13. /Principen om den ”grundläggande försvarsförmågan” som fastläggs i alla försvarsbeslut) bör därför vara utgångspunkten för allt svenskt militärt arbete. Insatsförbanden bör sedan rekryteras ur Försvarsmakten på en annan värdegrund.

Försvarsmakten bör vara de svenska

medborgarnas gemensamma egendom. Den bör vara en folkrörelse, en organisation där några bär vapen, andra deltar eller stöttar efter bästa förmåga. Försvarsmakten bör vara en av flera konkreta symboler för den värdegrund den svenska nationen bygger på. En sådan symbol ger en viss fasthet i vår mångkulturella politik.

Försvarsmaktens värdegrund skulle då innebära att medborgarna på enklaste sätt, enligt försvarskrigets krav, till lägsta möjliga kostnad utbildar och inför krig färdigställer sin egen försvarsmakt.

I dag producerar Försvarsmakten insatsförband med kort livslängd enligt detaljerade, ofta hämmande bestämmelser. Försvarsmakten är i dag ett företag. Insatsförbandens värdegrund kontrasterar skarpt mot en försvarsmakts. Den skulle innebära att kontrakterad personal organiserar och leder en egen kår, avsedd för verksamhet utomlands.

Ominrikningen

Omkring sekelskiftet tog man sig inte an utvecklingen av vårt militära försvar med något större engagemang i själva sakfrågan. Det viktigaste verkade vara att få loss pengar ur försvarsbudgeten. Den snabba rasering av våra militära resurser och kompetenser, som detta ledde till, motiverades av att dessa inte längre ansågs användbara. Försvaret skulle nu ominriktas från ett invasionsförsvar till ett internationellt gångbart insatsförsvar.

Idéerna bakom denna deklaration kom i huvudsak utifrån. Man trodde inte att globaliseringen skulle kunna fortskrida

utan att olika parter tillgrep våld. Preventiva åtgärder mot sådant våld ansågs vara nödvändiga och viktigare än att vi hävdade FN:s stadgande om rätt och skyldighet till självförsvar. De viktigaste hoten i världen sades komma från terrorism och bristen på demokrati. Bekämpning av terrorism och spridning av demokrati – även med militära medel – måste prioriteras. Katalysatorn bakom detta synsätt var attacken den 11 september och den militära strategin utformades med USA som drivande part. Militära insatser skulle kunna ske där hoten hade sina källor. Enheter från alla deltagande länder skulle utformas så att de smidigt kunde samverka med varandra i gemensamma operationer.

Sveriges regering och riksdag liksom överbefälhavaren med sitt högkvarter anslöt sig snabbt till de nya idéerna. Militära förband för offensiva insatser på den internationella arenan prioriterades. Stora delar av den tidigare organisationen snabbavvecklades. Detta skedde inte utan protester. Inte minst ställde sig många undrande till hur Sverige nu skulle kunna försvara sig.

Dessa farhågor bemöttes först med ett argument från tiden närmast efter Sovjetunionens sammanbrott. ”Sverige blir inte angripet, invaderat, därför att vi inte har någon kapabel fiende. Därför behöver vi inget försvar mot väpnat angrepp.”

När kortsiktighet och önsketänkande i detta argument blev uppenbara, formulerades i stället nästa. ”FN, EU, NATO med USA; alla skyddar Sverige mot militärt angrepp. Därför behöver vi inget eget

försvar för den saken.” Detta argument kommer tillrätta med kortsiktigheten i det förra men inte med önsketänkandet. Det är lätt att tänka sig utvecklingar som skäl till att nämnda organisationer med bakomliggande stater inte hinner, kan eller vill prioritera ett försvar av Sverige. Ett sådant skäl bland ett antal andra är om vi själva skulle sakna en någorlunda förmåga att försvara oss mot ett väpnat angrepp. Bidrar vi inte själva till vårt försvar torde ingen annan kunna eller vara särskilt angelägen att ta över ansvaret.

Ett militärstrategiskt vakuum

Dagsläget är att vår förmåga att möta ett väpnat angrepp mot landet är mycket begränsad. Sverige utgör ett strategiskt vakuum. Vårre är att det saknas konkret och tydlig inriktning från statsmaktens sida om hur saken skall rättas till. Den mycket allmänt hållna formulering, som då och då har börjat synas från det hållet om att försvaret av Sverige är det viktigaste, räcker ingen vart.

Det hävdas ibland att förband av typen EU:s stridsgrupper vid behov också kan användas för Sveriges existensförsvar. Det är naturligtvis sant på sitt sätt men frågan är om de är särskilt lämpade för saken. De skall vara utbildade för offensiv strid men av ekonomiska skäl behöver ambitionen sannolikt begränsas till att gälla militärt och tekniskt underlägsna motståndare. De får i sådant fall svårt att klara av en jämbördig eller överlägsen motpart. Om de i stället skall utformas för att i offensiva operationer möta en sådan, blir de rejält dyra och därför för få

för att svara mot den geografi de skall täcka här hemma. Båda alternativen innebär att våra stridsgrupper vid ett försvar av Sverige mot en angräpare på stormaktsnivå riskerar att snabbt blir överflyglade. Omvärlden kan komma att ställas inför ett fullbordat faktum som den inte längre kan eller anser vara värt att påverka.

Det föreligger således ett klart motsatsförhållande mellan internationella insatser i den form dessa nu förbereds och försvar av Sverige mot väpnat angrepp. Eftersom våra personella och ekonomiska resurser är och kommer att vara begränsade måste vi ta ställning till hur mycket vi skall satsa på det ena och på det andra och i vilka former satsningarna skall ta sig uttryck. Detta ter sig allt viktigare när vi beaktar hur världen kan komma att se ut i morgon.

Världen i morgon

Om den fredliga hushållningen med jordens resurser – globaliseringen – misslyckas, kommer stormakterna att konkurrera med alla medel och krigiska konflikter blir oundvikliga. Vi ser mångtusenåriga imperialistiska mönster upprepa sig. Styrka triumferar över klohet.

Begreppet imperialism används här för att beteckna en strävan hos en stormakt att vinna politisk och kommersiell makt över så stora delar av världen som möjligt. Strävan är inte beroende av vilket statskick staten ifråga har och alla stormakter är inte med nödvändighet imperialistiska även om frestelserna i den riktningen normalt sett torde vara stora.

Det nya är inte så mycket att det finns

en konkurrens genom att fler än en aktör är på arenan. Det finns många historiska exempel på sådana situationer. Nu får USA och Kina ses som huvudaktörer med Ryssland, Indien och kanske Japan på nivå strax under. Men en annan sak är ny. Spelet är nu något av ett nollsummespel. Skulle t ex USA ta för sig en rejäl bit missar Kina den och vice versa. Tidigare, när jordens resurser syntes outtömliga i förhållande till de samlade behoven, kunde den som kom på efterkälken kompensera sig på annat håll.

Detta globala nollsummespel mellan de stora aktörerna kommer antagligen att dominera den säkerhetspolitiska situationen i världen under överskådlig tid. Det är till denna ”de stora elefanternas dans” som Sverige måste förhålla sig. Det innebär en klar förändring av de grundläggande säkerhetspolitiska incitamenten jämfört med hur vi sedan Sovjetunionens fall och den 11 september 2001 har uppfattat saken.

De intressanta frågorna för oss att förbereda oss på är främst följande. Vilka krav kan komma att ställas på Sveriges medverkan i spelet och hur skall vi förhålla oss till dem? Vad vill vi själva åta oss och på vilka villkor?

En propå, som Sverige nästan säkert kommer att få, är att ansluta sig till det nya NATO. I den nya tappningen har organisationen globala ambitioner att verka för fred och säkerhet men kommer då självfallet att prioritera Västs och framförallt USA:s intressen. Ett svenskt medlemskap i det nya NATO kan i värsta fall medföra att Sverige avkrävs att delta i eller åtminstone försvara

resultatet av en amerikansk militär aktion långt borta i världen t ex i Stilla Havs-regionen. Även om exemplet är lite hårddraget illustrerar det risken att ett medlemskap i NATO kan göra att Sverige dras med i dyra och dessutom tveksamma äventyrligheter. Tveksamheten kan röra både etiska och säkerhetspolitiska aspekter.

Insats av EU:s snabbinsatsstyrkor skall kunna ske upp till ”6000 km från Bryssel”. Sverige skall – när vi har beredskap för saken – kunna ingå med en stridsgrupp i en snabbinsatsstyrka, om dess närvaro påkallas av FN. Afrika är en möjlig för att inte säga trolig geografi för en sådan insats. Afrika är emellertid på väg mot en betydligt större säkerhetspolitisk dynamik än förr. En del europeiska länder och USA har kommersiella intressen där sedan tidigare men nu börjar också Kina komma in i stor skala. Afrika kommer med stor sannolikhet att vara en av delarenorna för spelet mellan stormakterna. Hur detta kommer att påverka EU:s syn på sina snabbinsatsstyrkor och deras användning återstår att se. Det finns dock skäl att Sverige bevakar att EU inte blir någon sorts viljelös hjälpgumma till någon av stormakterna i Afrika eller på någon annan plats i världen.

I den afrikanska miljön men också på andra håll i Europas närhet – kanske också i Europa självt – kommer störningar att uppstå, som är av enklare slag än de ovan antydda, men som ändå fordrar en militär insats för att skapa och bevara ordning, säkerhet och fred i det berörda samhället. FN bör ingripa. Sverige har en lång och framgångsrik tradition av denna typ av

insatser. De betonar inte förmåga till strid men har sådan i fullt tillräcklig grad för att skydda berört samhälle och dess invånare samt för självförsvaret. Tyngdpunkten ligger i stället på att vinna befolkningens förtroende genom att uppträda ”firm, fair and friendly”. På den grunden är det lättare att komma tillrätta med eventuella element som stör ordning och säkerhet än om befolkningen är rädd för det insatta förbandet eller detta av andra skäl har befolkningen mot sig.

Det globala spelet

De viktigaste slutsatserna av framställningen ovan är följande. I det spel utanför FN mellan stormakterna, som nu står för dörren, bör Sverige inte ha särskilt stora förväntningar på sin betydelse för utvecklingen. Vi bör heller inte utan mycket goda skäl nära knyta ihop oss med någon av de stora aktörerna eller en organisation, som en sådan styr. Vi bör även fortsatt vara beredda att bidra till EU:s snabbinsatsstyrka men bara i den omfattning som vår relativa storlek motiverar och med ögonen öppna för risken för ogynnsamma konsekvenser av etisk och säkerhetspolitisk art. Tyngdpunkten i våra militära utlandsinsatser bör i fortsättningen ligga på biståndsplanet. Insatserna bör inte vara avsedda att utgöra element i stormaktsspelet.

Hot mot Sverige

Globaliseringen kommer sannolikt att medföra att Sverige får allt fler känsliga skyddsföremål. Om utvecklingen i världen inte löper enligt FN:s regler utan efter stor-

makternas vilja kommer hoten mot Sverige att vara fler och i viss utsträckning också andra än vi varit vana vid. De kommer också i många fall att kunna påverka oss starkare än tidigare därför att vårt samhälle blivit allt ömtåligare inte minst som följd av vår omfattande tillämpning av den tekniska utvecklingen särskilt inom IT-området. Dessa hot och deras eventuella manifestationer rör dock inte direkt Sveriges existens som fri och oberoende stat, om hoten inte åtföljs av ockupation. Däremot kan deras ekonomiska, humanitära, psykologiska med flera konsekvenser bli stora. Dessa skador bör begränsas genom en klok inrikespolitik. Hoten bör stävjas genom en klok utrikespolitik. Terror kan då stärka vår motståndsvilja. Terror är kontraproduktivt.

Dessa hot har en stark koppling till spelet mellan stormakterna. Stormakternas aktioner och reaktioner i olika delar av världen kommer ofta att möta opposition från de lokala och regionala intressen som drabbas. Ibland blir den oppositionen så stark och välorganiserad att den kan slå tillbaka om inte direkt så åtminstone indirekt. Det mönstret har vi redan sett under ett antal år riktat både mot stormakten USA med bundsförvanter och mot Ryssland. Aktionerna har ofta varit av terrorkaraktär men kan även tänkas ta andra former. Mönstret blir antagligen livligare och rimligen riktat även åt andra håll när fler stora aktörer på allvar ger sig in i spelet.

Om Sverige separat eller genom EU aktivt stödjer någon av stormakterna – i så fall rimligen USA/NATO – riskerar vi att

komma i fokus för hämndaktioner. Risken blir klart lägre, om vi håller oss utanför den direkta hetluften i stormaktsspelet, men den är ändå inte försumbar. Världen har nog sedan länge placerat in oss i den västliga ländergruppen. Vi måste därför under alla förhållanden skaffa oss en gard i sammanhanget och hålla tillräcklig beredskap med den.

Den största risken för vår del med stormakternas konkurrens är emellertid att ett par eller flera av dem kommer nära eller överträder gränsen för väpnade konflikt sinsemellan. Det behöver inte vara fråga om krig i stor skala. Det räcker med några enkla skärmytslingar eller några överväganden på hög beslutsfattarnivå för att de skall se och räkna med risken för en eskalering och de då om inte förr börjar se över sina militärstrategiska dispositioner. ”Den som inte är med oss är emot oss”. Då kan Sveriges existens komma att hotas.

Sverige har i ett sådant sammanhang knappast något värde i sig. Men ligger vårt territorium nära ett eller flera tänkbara operationsområden ställer sig saken annorlunda. Är vi då ett militärstrategiskt vakuum genom att inte ha ett försvar utgör vi en oacceptabel osäkerhetsfaktor i berörda stormacters ögon. En naturlig strävan hos båda kommer att vara att förekomma den andre och ta militär kontroll över Sverige. Har vi däremot en tillräcklig förmåga att försvara hela landet kan vi kanske lämnas utanför.

I ordet ”tillräcklig” i föregående mening ligger en utmaning. Hur skall Sveriges försvar bäst utformas?

Uppgifter för Sveriges militära försvar

De förut nämnda icke existensförknippade hoten kan förebyggas eller minskas genom en samverkan mellan civila och militära krafter. Våra motåtgärder skall vidtas utan att riket är i krig eller krigsfara. De riktar sig inte mot en militär fiende, mot kombattanter. De utgör i stället polisiära insatser mot personer, grupper eller förband som bryter mot nationella lagar och internationella konventioner. Också terroristerna är lagbrytare, även om de själva vill betrakta sig som legitima kombattanter.

Polisiära insatser syftar till att förhindra eller konstatera brott, inte till att bestraffa. Insatserna kan dock kräva våldsanvändning. Ingen kan mot sin vilja tvingas att utöva sådant våld. Endast frivillig försvarsmaktspersonal kan därför delta i dessa polisiära insatser. Försvarsmakten bör organiseras så att det klart framgår vilka förband och enheter som skall kunna användas. Insatsenheterna bemannas med frivilliga som skall ges en för uppgifterna adekvat utbildning. Skarp verksamhet leds av polisiära myndigheter och organ. Underrättelser och övrig information i ärendet inhämtas i samverkan med främst våra nordiska grannländer, EU och USA/NATO men även andra länder kan komma i fråga i sammanhanget. Underrättelsernas del i problematiken är till sin natur inte nationell utan global.

Så över till den ultimata uppgiften för vårt försvar, att kunna försvara landet mot ett väpnat angrepp. Den officiella synen är att risken för ett sådant angrepp inte kan vara aktuell förrän möjligen på mycket

lång sikt. Detta är en alltför legär inställning. Den tar inte hänsyn till den dynamik och de osäkerheter som kommer att präglade säkerhetspolitiska utvecklingen när konkurrensen mellan stormakterna snart kommer igång på allvar.

Här har använts begreppet ”militärstrategiskt vakuum”. Det är som ett sådant stormakterna med stor sannolikhet kommer att se på Sverige om nuvarande inriktning av vårt militära försvar får fortsätta. Sverige sett utifrån våra naturresurser m m har inget värde för dem. Däremot kan en stormakt se vårt land som en möjlighet att framgruppera egna stridskrafter eller som en risk för att motståndaren gör motsvarande. Kombinationen av ett svagt svenskt försvar mot väpnat angrepp och tänkbara områden i vår närhet för militära stormaktskonflikter är klart ogynnsam. Ett exempel på ett tänkbart närtida konfliktämne är energitillgångarna i Barents hav och anslutande delar av norska havsområden. Lägg märke till att ordet ”tänkbart” skall uppfattas snävt bokstavligt. Det står inte för att en konflikt med en viss sannolikhet verkligen kommer att blossa upp mellan berörda stormakter. Det räcker att någon av dem eller båda ser en risk för en sådan utveckling. Om man konkret talar om Ryssland och USA som de båda stormakterna med intressen i området finns en viss skillnad. Sverige torde inte vara nödvändigt för Ryssland som basområde för insatser norrut men däremot för att hålla undan USA-insatser mot resurserna i västra och nordvästra Ryssland. Omvänt skulle USA vara starkt betjänt av ett utökat

basområde för insatser norrut men också för att få en skyddszon mot ryska anfall mot USA/NATO-baser i Norge.

Beskrivningen ovan är ett scenario och mot ett sådant kan alltid resas invändningar beträffande dess upplägg och detaljer. Ett scenario har dock förtjänsten att utgöra ett konkret diskussionsunderlag. Scenariot här står på egna ben men skall också ses som en allmän påminnelse om de ogynnsamma säkerhetspolitiska utvecklingar i vårt närområde, som kan inträffa, även om vi idag inte har underlag eller förmåga för att beskriva dem ens i deras huvuddrag.

Vi förutsätter i dag att EU och dess militära förlängning NATO – i praktiken USA – kan förhindra eller avvärja ett angrepp mot vårt svenska strategiska vakuum. Detta kan av Ryssland komma att betraktas som ett förtäckt hot från USA om att utnyttja Sverige för sina syften. Ryssland kan känna sig föranlåtet att föregripa USA och att därför anfalla och ockupera vårt vakuum. Sannolikt blir då hela vårt territorium hotat eftersom det vore till nackdel för Ryssland om USA gavs tillfälle att ockupera delar av Sverige. NATO och USA har inte stridskrafter som lämpar sig för att ensamma avvärja ett sådant hot. Vi måste därför se till att skapa ett eget militärt försvar som är tillräckligt kompetent för att det skall kosta för mycket tid och resurser för en angräpar att säkra en nödvändig grad av kontroll över Sverige. Med andra ord måste vi se till att Sverige inte kan betraktas som ett strategiskt vakuum. Det är en stor men inte omöjlig utmaning.

Utmaningen består av två huvuddelar.

Vid ett väpnat angrepp mot oss skall våra militära resurser vara så utformade och använda att de å ena sidan undgår ett snabbt militärt nederlag och att de å den andra effektivt kan verka mot fienden. Inriktningen idag mot ett så kallat smalare men vassare svenskt försvar är alltför yligt underbyggd. I den form detta nu är tänkt skulle det bli en snabb och enkel affär för en stormakt att klara av. I korthet beror detta på att våra förband blir för få och dessutom är tänkta att användas på ett sätt som ställer upp på en stormakts villkor men utan att vi har resurser för en sådan sak. Vår planering har alltför mycket styrts av signaler utifrån som i sin tur har haft en ensidig för att inte säga felaktig militärromantisk föreställning om nyttan av militära insatser för att bekämpa terror och sprida demokrati runt om i världen och en övertro på målstyrda operationer.

Vid försvar av Sverige med de förutsättningar som skissats ovan måste vi ha en annan inriktning. Angriparen, en stormakt, kan inte mötas med käck offensiv och även i övrigt symmetriska medel och metoder. I stället måste inriktningen vara att med många små förband med hög rörlighet och små signaturer tillämpa en tidvinnande defensiv och jämfört med angriparen använda asymmetriska medel och metoder. Angriparen måste strida målinriktat, men vi skall strida verksamhetsstyrtd. Kvantitet och uthållighet blir en styrka, känslig teknisk kvalitet blir en svaghet. Detta gäller i princip alla typer av stridskrafter och deras bas- och logistiklösningar. I allt detta ligger möjligheten att ge angriparen

kännbara förluster utan att onödigtvis exponera våra egna resurser. När omvärlden i sina analyser får klart för sig styrkan i vår lösning kan vi kanske nå den största belöningen av alla, att inte bli indragna militärt i stormaktspelet.

Det kommer att sitta hårt åt för våra beslutsfattare på olika nivåer att byta inriktning men det är nödvändigt. Vi måste frigöra oss från det nya NATO:s strategiska filosofi och dess operativa och taktiska manualer som styrt oss i femton år.

En annan svår sak men på ett annat plan blir att fylla den nya inriktningen med konkreta uppfattningar om hur innehållet skall se ut. Vi måste därvid frigöra oss från det gamla invasionsförsvarstänkandet där det strategiska målet var att möta, hejda och slå en angripare. Likaså från den operativa inriktningen att angriparen skall hejdas vid gräns och kust. I stället gäller att soldatens verksamhet och inte nätverk eller förband med olika förmågor skall vara stommen, ”tyngdpunkten”, i Försvarsmakten. Strategin skall utformas och operationerna skall ledas så att soldaterna ges möjlighet att bjuda motstånd överallt och under lång tid. Plikten är en ovärderlig styrkefaktor. Ett svenskt militärt tänkande har prioritet. Andra signaler accepteras bara om de uppenbart är bättre.

Sammanfattning

Den säkerhetspolitiska utvecklingen i världen framöver kommer att domineras av maktspelet mellan stormakterna. I skuggan av detta spel skall Sverige kunna hävda sin frihet och sitt oberoende. Sverige, det

svenska folket, måste kunna försvara sig. Det gäller för oss att i omvärldens analyser framstå som tillräckligt militärt kapabla för att det skall vara oförmånligt att blanda in oss i ett större militärt skeende. Vill vi ha fred måste vi på lämpligt sätt rusta för krig.

Samtidigt skall vi kunna avdela stridskrafter som lämpar sig för internationella insatser för att skapa och vidmakthålla fred, ordning och säkerhet i samhällen där utvecklingen gått överstyr. Detta är en klart annorlunda uppgift än försvar av Sverige mot väpnat angrepp.

En tredje uppgift är försvarets deltagande i skyddet mot alla de övriga katastrofer – terror, kravaller, stormar, översvämningar, epidemier, storskalig kriminell verksamhet m m – som i fred och krig hotar samhället. Denna uppgift i sin tur är annorlunda än de två andra.

Efterskrift

Inledningsvis har visats att det debacle i försvarsfrågan, som vi nu upplever, beror på politiska beslut. ÖB inflytande har inte berörts. Verkschefen ÖB skall i det byråkratiska, politiska systemet arbeta med målinriktade projekt inom fastställda budgetramar. Efter sekelskiftet har det ibland ansetts otillbörligt att ÖB söker påverka den politiska, departementala beslutsprocessen. Men detta är en helt orimlig spärr. Fackmannen/myndigheten i ämnet väpnad strid måste medverka i den politiska beslutsprocessen om besluten skall bli realistiska. Det duger inte att politikerna bara ger myndigheten order att prioritera.

Men även om ÖB medverkar i planerings- och budgetprocessen är det ogörligt att rätt definiera målen för vår väpnade strid – för vårt krig. Motståndarens inflytande är alltför svårbedömt. Man kan bara beskriva vilken krigsföring vi vill utöva. Därför är det orealistiskt att planera och budgetera för målet att övervinna hot. Målet, hoten, kan inte definieras. Däremot kan och bör vi planera och budgetera för hur vi skall agera om hot utlöses. Vi bör arbeta med verksamhetsstyrning. (För en offensivt inriktad stormakt är det annorlunda. Den vet sig vara militärt överlägsen i alla situationer. Dess operationer kan därför målstyras och måhända så även stormaktens budgetplanering.)

Hela vår statsförvaltning arbetar emellertid med målstyrning. Det är därför lättare sagt än gjort att ställa om till verksamhetsstyrning för Försvarsmakten. Men det är inte omöjligt. Den ”målgrupp” som benämns ”territoriell integritet” bör administreras av ett inrikesdepartement. Internationella militära insatser bör administreras av utrikesdepartementet. Försvarsmakten, det vill säga det verktyg som skall försvara Sverige i krig, och endast Försvarsmakten, bör administreras av försvarsdepartementet. Vapen- och materieförsörjning bör administreras av näringsdepartementet. En sådan uppdelning skulle underlätta för statsministern att arbeta med målstyrning och därtill anpassade budgetramar.

Chefen för försvarsdepartementet i sin tur kan ge ÖB verksamhetsuppgifter och själv – efter samråd med ÖB och samordnat med näringsdepartementet – sköta och

ta ansvaret för Försvarsmaktens långsiktiga materielplanering.

Till sist skulle ÖB kunna styra Försvars-

maktens verksamhet som den folkrörelse den bör vara och inte som ett företag, anpassat för abstrakta vinstmål.¹

Summary

A Fundamental Change in the Organisation of the Swedish Armed Forces

by *Brigadier General Jan Wickbom*

When the Soviet Union collapsed and, as a result of the attack on World Trade Center on September 11th 2001, the main task of the Swedish Armed Forces was shifted from Homeland defence to expeditionary missions abroad intended to ward off terrorists and enhance democracy, this shift profoundly affected the fundamental value of our Armed Forces.

Now, the strategy behind the shift has proved dubious. Military confrontations in Europe seem possible. Terrorists are still numerous and democracy has been hard to introduce by force of arms. Instead a new factor, the evolving competition between the world's great powers, is likely to have a much greater impact on security matters than has terrorism.

The influence of small states like Sweden on the star performers on the international stage will be of little significance. Our best move will be to strengthen our power to defend our own territory by military means. The objective is to avoid becoming a military vacuum that may tempt one of the big powers to annex us.

International missions will still be a task for our Armed Forces. They will, however, probably return to a less ambitious level.

The new shift will have a strong influence on our Armed Forces as far as their fundamental value, strategy, tactics, organisation, equipment, etc are concerned. It might also have some impact upon organisational matters at government level.

1 I skriften *Försvara Sverige bättre!* finns skrivningar som missförstås så att målet för våra operationer skulle vara att slå fienden. Skrivningarna skall i stället förstås så att operationerna skall verka för att vi över allt bjuder motstånd.